

PREBIVALSTVO KOPRA V 19. STOLETJU V LUČI POPISNIH IN
ŽUPNIJSKIH VIROV: NEKAJ NOVIH IZSLEDKOV*Aleksej KALC*Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče,
Garibaldijeva 1, 6000 Koper, Slovenija
e-mail: aleks.kalc@zrs.upr.si**IZVLEČEK**

Prispevek prikazuje splošne poteze razvoja prebivalstva koprskе mestne naselbine od devetdesetih let 18. stoletja do časa pred prvo svetovno vojno. Za razliko od dosedanjih analiz koprskе demografije tega obdobja temelji na popravljenih podatkih ljudskih štetij in vitalne statistike iz cerkvenih registrov, iz katerih so bili izločeni zaporniki, mrtvorojeni in še nekateri segmenti prebivalstva, ki v določenih obdobjih iznakažejo dejanske dinamične in strukturne značilnosti koprskе demografije. Opisani so faze rasti, ki je beležila več zastojev in nazadovanj, in naravni ter socialni dejavniki razvoja. Prvi kažejo do sredine stoletja in še dlje tipično predindustrijsko obnašanje, nakar se v sedemdesetih letih začne demografski prehod.

Ključne besede: Koper, prebivalstvo, 19. stoletje, demografski viri, demografija mest

LA POPOLAZIONE DI CAPODISTRIA NEL XIX SECOLO ALLA LUCE DELLE
FONTI CENSUARIE E PARROCCHIALI: ALCUNI NUOVI RISCONTRI**SINTESI**

Il contributo offre una panoramica sullo sviluppo della popolazione urbana di Capodistria dagli anni Novanta del Settecento alla vigilia della prima guerra mondiale. A differenza delle precedenti analisi della demografia capodistriana di questo periodo, lo studio si basa su dati di stato e di movimento corretti, vale a dire esclusivi della ingente ed atipica popolazione carceraria, dei nati morti e di alcuni altri segmenti di popolazione in grado di deformare in maniera significativa i caratteri dinamici e strutturali della demografia della città. Il contributo illustra le fasi dell'andamento della popolazione, che presenta diversi momenti depressivi e di stagnazione, ed i fattori naturali e sociali dello sviluppo. I primi sono caratterizzati fin oltre la metà del secolo da valori e oscillazioni tipicamente preindustriali, dopodiché gli anni Settanta e soprattutto Ottanta segnano l'avvio della transizione demografica.

Parole chiave: Capodistria, popolazione, XIX secolo, fonti demografiche, demografia urbana

UVOD

V bogati literaturi o zgodovini Kopra in drugih mest severozahodne Istre ne manjka prikazov razvoja prebivalstva skozi čas. Malo pa je del, ki bi se izrecno ukvarjala z demografijo in podrobneje preučevala dinamične, strukturne in druge značilnosti prebivalstva. Z zgodovinskim razvojem prebivalstva Kopra in značilnostmi demografije tega mesta se je prvi in edini celoviteje ukvarjal Bernardo Benussi že na začetku 20. stoletja (Benussi, 1910). V svoji študiji je podal pregled in razlago gibanja števila prebivalstva od 16. do konca 19. stoletja na osnovi raznolike serije popisnih podatkov in s pomočjo vitalne statistike iz cerkvenih registrov. Poglobljenost in razčlenjenost Benussijevega dela, ki se postavlja nekako ob bok podobni temeljni študiji Pietra Montanellija za Trst (Montanelli, 1905), dokazuje visoko strokovno raven in zanimanje, ki ga je bila deležna prebivalstvena in druga statistika od srede 19. stoletja dalje, ko se je uveljavila kot nepogrešljivo upravopolitično ter kognitivno sredstvo. Podobno kot Montanelli za Trst, je zato tudi Benussi postal referenčni avtor za zgodovino koprskega prebivalstva, na katerega so se sklicevali vsi, ki so se nadalje kakorkoli dotaknili te tematike. Nedvomno je temu vsaj delno pripisati tudi razlog, da se zgodovinopisje tako dolgo ni več vračalo k sistematičnemu preučevanju virov in vprašanj, povezanih s koprsko demografijo tistega časovnega obdobja. Potreba in novi poskusi so se končno pojavili v devetdesetih letih, ko je historična demografija Istre zopet pritegnila zanimanje istrskih zgodovinarjev in zaživela na nekaterih zgodovinopisnih raziskovalnih ustanovah. Tako je razvoj koprskega prebivalstva vzel v pretres Egidio Ivetic v okviru svoje analize demografije Istre v teku novega veka. Pri tem se je osredotočil na obdobje 1530–1650 in se oprl na deskriptivne vire, zlasti poročila podestatov (Ivetic, 1997, 203 sl.). Po cerkvenih matrikah pa so po Benussiju spet prvi posegli Darko Darovec, Dean Krmac in Eva Podovšovnik, ki so ponudili novo kvantitativno analizo gibanja koprskega prebivalstva v 16. stoletju. Ta vir, na osnovi katerega je začela nastajati po dogovoru med njegovim hraniteljem – koprsko škofijo in Znanstveno-raziskovalnim središčem računalniška podatkovna baza, so izkoristili tudi za prikaz nekaterih strukturnih značilnosti koprskega prebivalstva tistega časa (Darovec et al., 2003a, 2003b). Za novi, dolgi pregled razvoja prebivalstva na osnovi razpoložljivih popisnih podatkov od leta 1554 do leta 1990 je poskrbel Dean Krmac (Krmac, 2003). Zadnja leta pa so tri študije na osnovi popisnih podatkov in podatkov iz župnijskih matrik poskusno izpostavile nekatere specifične vidike koprške demografije. Meliha Fajić in Darko Darovec sta ocenila izrazite demografske premike, ki so zajeli Koper in zlasti njegovo kmečko okolico v drugi polovici 18. stoletja (Fajić, Darovec, 2010), Aleksej Kalc in Dean Krmac sta usmerila pozornost na otroško umrljivost v prvi polovici 19. stoletja, ko je predstavljala močan dejavnik splošne umrljivosti, in jo primerjala z nekaterimi drugimi območji severovzhodnega Jadrana (Kalc, Krmac, 2011). Umrlijivosti je na osnovi cerkvenih matrik posvetila pozornost tudi Urška Železnik v okviru preučevanja zgodovine zdravstva s študijo o koleri v Kopru in drugih obalnih mestih severovzhodnega Jadrana v 19. stoletju (Železnik, 2010).

Kot vidimo, so se tudi novejša zanimanja za koprsko demografijo bolj posvetila starejšim obdobjem, sploh pa ostaja razvoj v dolgem časovnem loku in posebno v 19.

stoletju še vedno v domeni Benussijevega dela. Ta študija se želi zato osredotočiti prav na 19. stoletje, ki je bilo tudi za Koper čas pomembnih sprememb, povezanih s procesi modernizacije, in se sto let po Benussiju spet spoprijeti z izvorno popisno ter vitalno statistiko. Cilj, ki si ga zastavlja, je nakazati značilnosti razvoja koprskе populacije na osnovi ponovne kritične presoje statističnih podatkov in izpostaviti nekatera vprašanja, ki nam jih koprski primer postavlja z metodološkega in vsebinskega vidika.

Analiza se nanaša na obdobje med letoma 1790 in 1910, ki vključuje v prvih desetletjih turbulentni čas prehoda izpod beneške nadoblasti pod avstrijsko, nato pod francosko vladavino in končno zopet v avstrijski državni kontekst, ki traja potem vse do razpada avstro-ogrske monarhije. Zamenjava oblasti in državnega okvira je pomembna ne samo z upravnopolitičnega in pravnega vidika, pač pa tudi z vidika položaja Kopra v istrskem in širšem družbenogospodarskem razvojnem kontekstu ter z vidika dejavnikov, ki so spredno in neposredno vplivali na ta kontekst, med katerimi je bil kot velik urbani aglomerat in gospodarsko težišče tudi Trst. Zamenjave oblasti so poleg tega pomenile tudi drugačne oblike in metode beleženja podatkov o prebivalstvu. V drugi polovici 19. stoletja pa je prišlo sploh do prelomnic na tem področju in začetka moderne prebivalstvene statistike, ki je šele od popisa iz leta 1857 in dokončno leta 1869 dalje temeljila na enovitih in primerljivih konceptih ter metodoloških načelih. Analiza izbranega časovnega loka pomeni torej s tehničnega in tudi konceptualnega vidika združitve različnih podatkovnih vrst, na eni strani bogatih javnih podatkov uradne popisne statistike iz drugega dela obdobja, na drugi šestokrat nezanesljivih in nepopolnih oziroma težje razberljivih podatkov, ki so jih zbrale vsakokratne oblasti na osnovi različnih popisnih sistemov in definicij predmeta opazovanja. Ob tem pa je še vitalna statistika, ki v našem primeru temelji v celotnem časovnem loku na cerkvenih matrikah in ki predstavlja svojevrstno problematiko, povezano s popolnostjo in kakovostjo beleženja podatkov, še prej pa s krovnostjo evidence, ki zaradi neskladja cerkveno- in političnoupravnih teritorialnih enot, prostorskega premikanja prebivalstva in drugih, splošnih in specifičnih deformativnih elementov lahko popači sliko dejanskega demografskega dogajanja.¹

OBMOČJE IN PODATKI O ŠTEVILU PREBIVALSTVA

Območje opazovanja je koprskа mestna naselbina, ki je v obravnavanem času še vedno ohranjala otoški značaj, čeprav se je z močvirjem od opustelih solin ob svojem južnem robu počasi že spajala s kopnim. Pod mestno upravo oziroma občino je sicer sodil tudi okoliški teritorij, katerega meje so se v upoštevanem obdobju večkrat spremenile, zlasti v povezavi z zamenjavami državnih okvirov. Podobno so v okoliški teritorij segale v času spreminjajoče se cerkvenoupravne meje koprskе župnije.² Z vidika popisnih po-

1 O splošni problematiki virov za historično demografijo glej: Del Panta, Rettaroli, 1994; Guillaume, Poussou, 1970 in podobne priročnike. O virih na Slovenskem in območju Istre: Blaznik et al., 1970, 31–62. Specifično o virih za demografijo mest Kalc, 2006.

2 Pregledno o spremembah politično in cerkveno-upravnega značaja v: Darovec, 2009; Marin, 1991; Crnković, 1989; Stulli, 1984; Apollonio, 1998; Žontar, 1988; Žitko, 2001; Galimberti, 1995 in Cvirn, s.a.

datkov, ki so včasih razčlenjeni za mesto in podeželske kraje, včasih pa se nanašajo na občino, in cerkvenoupravnih prebivalstvenih evidenc se torej postavlja vprašanje ločevanja mestnega prebivalstva od podeželskega in izoliranja vitalne statistike, nanašajoče se na urbani del, od tiste s podeželja.

Kot omenjeno, ponuja 19. stoletje za opazovanje razvoja koprškega prebivalstva dve vrsti podatkov. Do nastopa modernih popisovanj leta 1857 so namreč na voljo podatki štetij (ta so izvajale razne oblasti), ki so se ohranili v arhivalijah oziroma so bili sočasno ali kasneje objavljeni. Ti podatki so manj zanesljivi od kasnejših zaradi praktičnih in teoretičnih pomanjkljivosti in zato, ker koncepti in kriteriji popisovanj niso povsem jasni. V izhodišču obravnavanega časovnega loka, leta 1790 in 1797, sta podatka iz beneških *anagrafov*, ki so jih v Serenissimi kot večnamenske uporabne inštrumente dokaj redno vodili od šestdesetih let 18. stoletja dalje (Ivetic, 1997, 343). Pietro Kandler je poleg teh objavil v časopisu *L'Istria* brez navedbe vira še podatke za leta 1792, 1794 in 1796 (*L'Istria*, I, 4, 17. januar 1846; *Movimento della popolazione di Capodistria nei due secoli passati*). Podatek prvega avstrijskega popisa v bivši beneški Istri, ki je bil izveden še po sistemu *anagrafov* (Blaznik et al., 1970, 41), nam ni znan, podatek za leto 1803 pa je očitno rezultat ocene. Za leti 1806 in 1811 sta na voljo podatka francoskih štetij (Erceg 1984; Ivetic 1997, 334; *Telegraphe officiel* 1812 n. 6, 7),³ podatek za leto 1816 pa je iz statistike Primorja, ki jo je izdelal geograf Blumenbach-Wabruschek na osnovi štetja prebivalstva iz leta 1815 in francoskega štetja iz leta 1811 (Blumenbach-Wabruschek, 1816).⁴ Za nadaljne podatke do srede stoletja je mogoče vsaj za nekatere domnevati, da so bili zbrani v okviru avstrijskega konskripcijskega števnege sistema, ki so ga uvedli tudi na ozemlju bivše beneške Istre (prim. Blaznik et al., 1970, 41).⁵ Podatek za leto 1818 je objavljen v šematizmu za Avstrijsko-ilirsko primorje (*Schematismo*, 1819, 19), števila prebivalstva za leta 1828, 1836 in 1846 so iz arhivalij,⁶ podatek zadnje konskripcije, iz leta 1850, pa prinaša Krmac (2003, 27). Število prebivalstva za leto 1853 navaja Stulli (1984, 152) in je najbrž cerkvenoupravnega izvora, za leto 1855 je iz arhivskega dokumenta, točneje zdravstvenega poročila, in se nanaša na štetje, opravljeno, podobno kot tisto za leto 1836, iz urgentnih potreb po evidenci bolnikov ob izbruhu epidemije kolere (PAK-288, t.e. 3, a.e. 8/I). Podatek prvega modernega popisa iz leta 1857 pa je objavljen v odredbah deželnih oblastev Avstrijsko-ilirskega

3 Nekoliko različno število (5.120 prebivalcev) navaja Brodmann (1821, 111) in po le-tem Benussi (1910, 1013).

4 Podrobno o Blumenbachovi statistiki Primorja: Cvirn, s.a.

5 Istra je namreč sodila do konca konskripcijskega sistema leta 1850 med t. i. stare konskribirane dežele (*altconscripte Länder*), v katerih so opravljali vojaška štetja. V to kategorijo dežel so spadale še Zgornja in Spodnja Avstrija, Salburška, Štajerska, Koroška, Kranjska, Goriška z Gradiško, Češka, Moravska, Šlezija, Galicija in Bukovina. Na ozemljih Trsta z okolico, Tirolske in Predarlske, Dalmacije in Lombardsko-beneškega kraljestva so izvajali politična štetja. V tretjo števno kategorijo je sodila Ogrska, četrto pa je sestavljala Vojna krajina (Ficker, 1867, 37).

6 PAK 304, t.e. 4, a.e. 8, *Prospetto tabellare degli attaccati dal Cholera morbus - Capodistria nell'corr.anno 1836-37-49*; PAK-288, t.e. 3, a.e. 8/I; PAK-7, t.e. 19, a.e. 422, *Prospetto, 12 giugno 1850* in PAK-304, t.e. 11, a.e. 22.

primorja (Kundmachung, 1862, 3; Krmac, Zupanc, s.a.). Podatek za leto 1867 je brez navedbe izvora objavljen v časopisu *La Provincia* (1. 6. 1868), od leta 1869 dalje pa so podatki objavljeni v uradnih izdajah popisnih rezultatov Centralne statistične komisije (Orts-Repertorium 1873; Spezial-Orts-Repertorium 1885, 1894, 1918; Gemeindelexikon, 1906).

Navedeni podatki (tabela 1) si niso po vsebini enakovredni, saj so jim botrovali različni kriteriji štetja kot tudi objavljanja rezultatov. Z letom 1869 so popisovanja ugotavljala prisotno prebivalstvo in tudi uradni podatki se nanašajo od tega leta dalje na prebivalstvo, ki je bilo na dan popisa prisotno v popisni enoti. Avstrijski konskripcijski sistem pa je v prvi polovici stoletja ugotavljal domače ali pristojno prebivalstvo, hkrati pa je beležil tudi odsotne pristojne in prisotne tujce, tako druge pristojne avstrijske podanike kot podanike drugih držav. Končni podatki pa so se nanašali na stalno bivajoče prebivalstvo, vključno s stalno bivajočimi tujci. Slednjemu kriteriju odgovarjata po vsej verjetnosti tudi podatka za 1836 in 1855, glede na to, da sta bila zabeležena iz zdravstvenih razlogov ob epidemijah, ko je bilo smiselno imeti evidenco nad domačim in tujim stalno prebivajočim prebivalstvom. Podatek za leto 1857 se nanaša na občinsko ozemlje in vsebuje tudi prebivalstvo naselij in zaselkov kopnega dela občine, ki so mu takrat rekli Lazaret.⁷ V objavljenem podatku pa je zajeto domače ali pristojno prebivalstvo (Krmac, 2001–2002, 190).⁸ Na to kaže tudi primerjava s poimensko matično evidenco prebivalstva, ki so jo sestavili na osnovi tega ljudskega štetja in v kateri so registrirani poleg domačinov tudi stalno bivajoči tujci (PAK-7, t.e. 139, Anagrafe - Koper 1857). Podatki iz beneškega obdobja se po vsej verjetnosti nanašajo na stalno bivajoče prebivalstvo in najbrž velja isto tudi za tiste iz francoskega obdobja.

Specifično in za pravilno tolmačenje kopske demografije posebno pomembno vprašanje je od dvajsetih let 19. stoletja dalje povezano z moško kaznilnico. Zaporniki, večinoma tujci s širšega istrskega in zlasti dalmatinskega območja, so namreč posebna prebivalstvena skupina, ki živi izolirano od ostalega mestnega prebivalstva.⁹ Med navedenimi popisnimi podatki so zaporniki zajeti v vsej statistiki od leta 1869 dalje, kar se odraža tudi v strukturi prebivalstva po spolu z znatno prevlado števila moških.¹⁰ Kaznjenci so všteti tudi v podatku za leto 1855 in najbrž tudi v ostalih podatkih do tega leta. Njihovo število pa se je v času precej spreminjalo, saj jih je bilo leta 1829 180, leta 1831 303,¹¹ leta 1855 pa 770 (PAK-288, šk. 3, a.e. 8/I). Leta 1857 je bilo na dan popisa, 31. oktobra, kaznjencev 831 (PAK-7, t.e. 139, Anagrafe

7 To so bili: Cesari, Pobeghi, Cimici, Faranzano, Pomian, S. Tomaso, Tribano, Prade, Risano, Sermino, Bertochi, Ariol, S. Michele, Canzano, Samedela, Giusterna, Prove, Vilisano, S. Marino, S. Vittore, Ceridello, Salara, S. Stefano, Bossamarin, Vegaluzzo, S. Ubaldo, Cere, Saline Leone (PAK-7, Anagrafe - Koper 1857).

8 O razlikovanju med pristojnim in prisotnim prebivalstvom v popisu 1857 in nedoslednostih glede tega vprašanja v uradnih objavah podatkov popisa glej Krmac, 2001–2002, 149–152 in 188–200.

9 Adolf Vogelник govori v zvezi s temi o "zavodskih gospodinjstvih" (Studen, 1995, 68–69).

10 Na vsakih 100 žensk je bilo moških leta 1869 128, leta 1880 136, leta 1890 in 1900 119, leta 1910 pa 108.

11 Skupaj z zaporniškimi osebjem (PAK-304, šk. 8, a.e. 15). Leta 1843 je zaporniško osebje tvorilo 23 oseb, od tega 18 paznikov (Schematismo, 1843, 268).

Tabela 1: Štetja prebivalstva Kopra 1790–1910.
Table 1: Koper Censuses 1790–1910.

Leto	Število hiš	Število prebivalstva
1790		4.734
1797		4.656
1803		5.000
1806		4.779
1811	1.098	4.987
1816	1.092	5.119
1818	1.006	5.179
1828		6.077
1836		6.187
1846		6.503
1850	1.099	6.628
1853		6.865
1855		7.250
1857		8.106
1867		7.410
1869	1.154	7.539
1880	1.142	8.646
1890	1.162	8.191
1900	1.206	8.230
1910	1.238	8.993

- Koper 1857),¹² na dan popisa leta 1869 811 (Strafhäuser 1871, 6–7), leta 1882 756 (Statistische Übersicht, 1885, 6–7), leta 1890 500 (Statistische Übersicht, 1894, 6–7), leta 1900 472 (Statistische Übersicht, 1904, 2–3), leta 1908 pa 421 (Statistische Übersicht, 1910, 6–7). Kaznjenci so torej predstavljali zajetno, v določenih obdobjih več kot 10-odstotno, po strukturi ekskluzivno prebivalstveno entiteto, ki ni bila vpeta v razvoj mestnega prebivalstva in ki s svojo prisotnostjo popači njegovo dejansko sliko. Zato smo kaznjence za razliko od dosedanjih študij izločili iz popisnih podatkov, na katerih bo temeljila analiza in ki so zbrani v tabeli 2. Zaradi pomanjkanja oziroma nedosegljivosti vseh statistik o številu zapornikov smo v nekaterih primerih uporabili najbližji razpoložljivi podatek (1882 za 1880) ali pa smo število ocenili na podlagi podatkov o smrtnosti (za leti 1846 in 1910). Naj opozorimo tudi, da je podatek o številu prebivalstva za leto 1857 povzet iz registrov matične evidence prebivalstva in se nanaša na stalno naseljeno prebivalstvo.

12 Kaznjenci so navedeni v registru tujcev (*Fremden-tabelle des Ortes nach dem Stande vom 31. 10. 1857 - Tabella dei Forestieri del Luogo secondo lo Stato del 31. 10. 1857*), in sicer pod hišno številko 215, kjer so bili v mestni četrti Bracciol zapor. Pod isto številko je navedeno tudi zaporniško osebje, 65 oseb, vendar v glavnem registru stalno bivačnega prebivalstva.

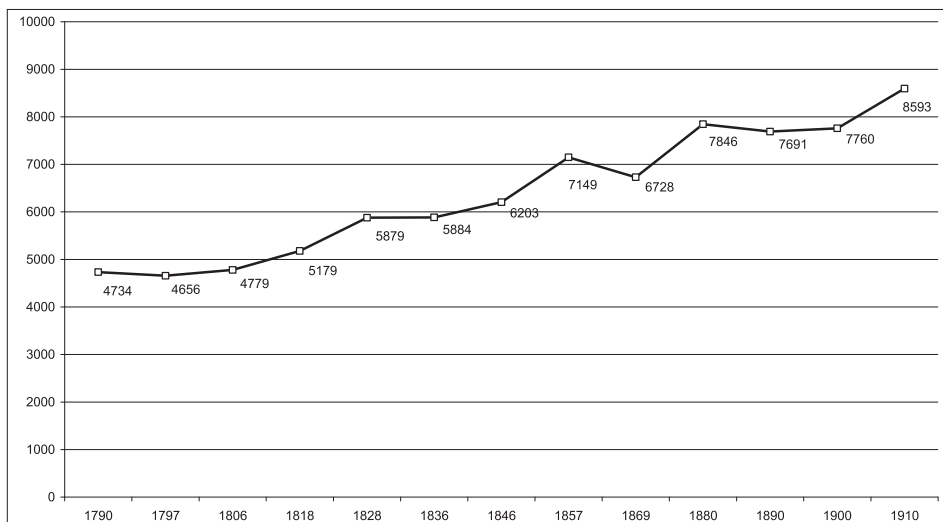
SPLOŠNA SLIKA RAZVOJA

19. stoletje je, ob vsesplošni demografski rasti in pospešenem razvoju mest, prineslo tudi Kopru vidno povečanje števila prebivalstva. V teku stoletja in do prve svetovne vojne je namreč demografski obseg mestne naselbine narasel za okrog 82 %. Mesto je ves ta čas igralo vlogo upravopolitičnega središča severnoistrskega prostora, v socialnogospodarskem pogledu pa kljub uveljavljanju elementov modernosti ni bistveno spremenilo tradicionalnih strukturnih nastavkov. Tudi demografska rast do skoraj 8.600 prebivalcev pred prvo svetovno vojno je bila zato dokaj skromna in občutno počasnejša od splošne rasti prebivalstva na območju koprskega okraja, v katerem se je med popisoma 1857 in 1910 število prebivalcev povečalo za 56 %, v mestu Koper pa le za 20 %. Kot objektivna ovira je na to seveda vplivala tudi naravna omejitev za ekspanzijo aglomeracije, medtem ko se je naselbinsko tkivo lahko širilo v okolici na kopnem. Prebivalstvo neurbanega dela koprskega sodnega okraja je tako v obdobju 1857–1910 naraslo za 66 %, na podeželskem območju občinskega ozemlja pa za okrog 40 %. Nesorazmerna rast podeželskega in mestnega prebivalstva je bila sicer splošna značilnost istrskega polotoka tega časa. Koper pa je izgubljal položaje tudi v rangu mestnega tkiva severovzhodnega jadranskega območja. Teža urbanizacije se je že v 18. stoletju zgostila v prostoluškem Trstu, ki se je v nekaj desetletjih krepko dvignil nad ostala, v bistvu stagnirajoča istrska obalna mesta, v teku 19. stoletja pa postal severnojadranska metropola, ki je navezovala nase prebivalstvo in vplivala na razvoj širšega, tudi istrskega zaledja. Podoben, čeprav manjši vpliv je imela na jugu

Tabela 2: Razvoj prebivalstva Kopra v obdobju 1790–1910 (podatki brez kaznjencev).
Table 2: Evolution of the population of Koper in the period 1790–1910 (data excluding convicts).

Leto	Število prebivalcev	Prirastek (absolutne vrednosti)	Povprečna letna stopnja rasti (%)
1790	4.734		
1797	4.656	-78	-2,37
1806	4.779	123	2,90
1818	5.179	400	6,70
1828	5.879	700	12,68
1836	5.884	5	0,11
1846	6.203	319	5,28
1857	7.149	946	12,90
1869	6.728	-421	-5,06
1880	7.846	1.118	14,0
1890	7.691	-155	-2,0
1900	7.760	69	0,9
1910	8.593	833	10,2

Graf 1: Razvoj števila prebivalstva v Kopru v obdobju 1790–1910.
Graph 1: Evolution of the population of Koper by numbers in the period 1790–1910.

tudi Reka. V drugi polovici stoletja pa je na jugovzhodni istrski obali beležil izreden demografski vzpon Pulj, ki je leta 1857 štel 3.524, leta 1910 pa 42.067 prebivalcev, in nekatere sosednje občine, ki so v naletu razvoja tega mesta ravno tako beležile pomembno prebivalstveno rast. Pulj velja s 14-krat povečanim številom prebivalstva (v primerjavi s 4-kratno rastjo v celotnem puljskem okraju) za eminenten »pojav« modernizacije in spleta njenih procesov, tako v gospodarskem kot v demografskem, urbanizacijskem in upravopolitičnem smislu, povezan sicer z državno politiko, ki je Pulj spremenila v avstrijsko vojaško pomorsko in vojaškooladjedelniško bazo.

Demografski razvoj Kopa v izbranem časovnem loku označuje dolgoročno rastoča, a mestoma nelinearna tendenca, ki se kaže kot zapovrstnost pozitivnih in pa stagnirajočih oziroma negativnih momentov. Zadnja leta Beneške republike so poleg negotovosti razgibala dogajanja, ki so imela depresivne posledice na demografskem področju. Zadnji beneški *anagrafe* je tako leta 1797 zabeležil rahlo nazadovanje števila prebivalstva v primerjavi z letom 1790. Naslednje dvajsetletno obdobje je bilo ravno tako in pravzaprav še bolj nemirno, saj je po prehodu pod avstrijsko oblast nastopila nova zamenjava s francosko zasedbo in z vključitvijo v Italijansko kraljestvo, nato leta 1809 v upravopolitični okvir Ilirskih provinc, po propadu le-teh in padcu Napoleona pa spet v okvir avstrijske države. Kljub mednarodnim in regionalnim političnim dogajanjem, ki so pogojevala gospodarske razmere severnojadranskega območja, je od konca stoletja sledilo tridesetletno obdobje stopnjujoče se demografske rasti. Ta je bila v prvi avstrijski fazi z manj kot 3 promili povprečnega letnega prirastka sicer zelo skromna, a je v času francoske uprave s 6,7 promili svoj tempo že več kot podvojila, v desetletju od 1818 dalje, potem ko je

prebila krizna leta na začetku restavracije, pa je svoj korak še pospešila do 12,7 promilov. Med letoma 1797 in 1828 se je tako število prebivalstva povečalo za 1.223 enot ali za 26,2 %, od tega več kot za polovico v zadnji tretjini obdobja. Do srede tridesetih let se je nato rast ustavila, nato je nastopilo novo dvajsetletje pospešenega razvoja, ki je doseglo višek v obdobju med 1846 in 1857, ko se je letno povprečje spet dvignilo na 12,9 promilov. Število prebivalcev se je v dvajsetletju povečalo za 1.265 enot ali 20,4 %, samo v zadnjem desetletju pa za 15,3 %.

Prvo moderno štetje leta 1857 je bilo, kot vse kaže, uvod obdobju nihanj med negativnimi oziroma stagnacijskimi in pozitivnimi momenti, ki se je nadaljevalo do prve svetovne vojne. Šestdeseta leta so beležila najbolj negativen trend celotnega obdobja, saj se je prebivalstvo v tem času krčilo povprečno za 5 promilov na leto. V sedemdesetih letih pa je nato s 14 povprečnimi promili nastopila najživahnejša rast nasploh in se je število prebivalcev povečalo za 1.118 enot ali 16,6 %. Zadnje dvajsetletje 19. stoletja je nato razvojna krivulja spet sprva rahlo padala in nato naraščala, v bistvu pa stagnirala. Novo stoletje pa se je začelo ponovno z občutnejšo rastjo, ki je do zadnjega avstrijskega štetja leta 1910 pripeljala število prebivalstva do najvišje točke v obravnavanem 120-letnem obdobju. Koprsko demografsko rast so torej v tem dolgem časovnem loku spodbudili štirje propulzivni momenti; prvi na začetku 19. stoletja in posebno za časa prve faze restavracije do konca dvajsetih let, drugi od srede tridesetih in do druge polovice petdesetih let, tretji v sedemdesetih letih 19. in četrti v prvem desetletju 20. stoletja.

DEJAVNIKI RAZVOJA

Oglejmo si sedaj demografske dejavnike, ki so botrovali nakazanemu razvoju prebivalstva. Preden se soočimo z vsebino le-teh, se je treba ustaviti pri podatkovnih vrstah, vključenih v analizo, in opozoriti, ob standardnih in splošno znanih značilnostih, še na nekatere specifične probleme koprskih virov za vitalno statistiko, to je cerkvenih matrik koprške župnije.¹³ Kot pri popisih prebivalstva se tudi tu postavlja na prvo mesto vprašanje zapornikov. Zaporniki so bili v veliki večini tujci in jih, razen zanemarljivega števila, ne najdemo med v Kopru rojenimi in niti med poročenimi. Prispevali niso niti k naravni reprodukciji prebivalstva, so pa v zaporu umirali in s tem znatno povečevali število zapisov v mrljiških knjigah. Teh primerov je bilo v obravnavanem časovnem loku kar 2.632 ali 8,5 % vseh smrti. Ker pa se je število zaporniške populacije spreminjalo, je bil njen deformativni vpliv na smrtno statistiko zlasti v drugi polovici stoletja občutno večji in je v sedemdesetih in osemdesetih letih presegal 18 %. Šele v devetdesetih letih se je zaradi zmanjšanja števila zapornikov in padca smrtnosti med njimi delež zmanjšal na 6,9 %, v prvem desetletju 20. stoletja pa se dodatno skrčil na 4,5 % vseh smrtnih primerov v mestu. Za pravilno vrednotenje demografskega dogajanja smo zato, podobno kot pri popisnih podatkih, zapornike izločili tudi iz mrljiške statistike. Ravno tako je bila izločena – sicer po obsegu znatno manjša – skupina mrtvorojenih. Ti so registrirani v

13 Poročne, krstne in mrljiške knjige hrani Škofjiski arhiv v Kopru.

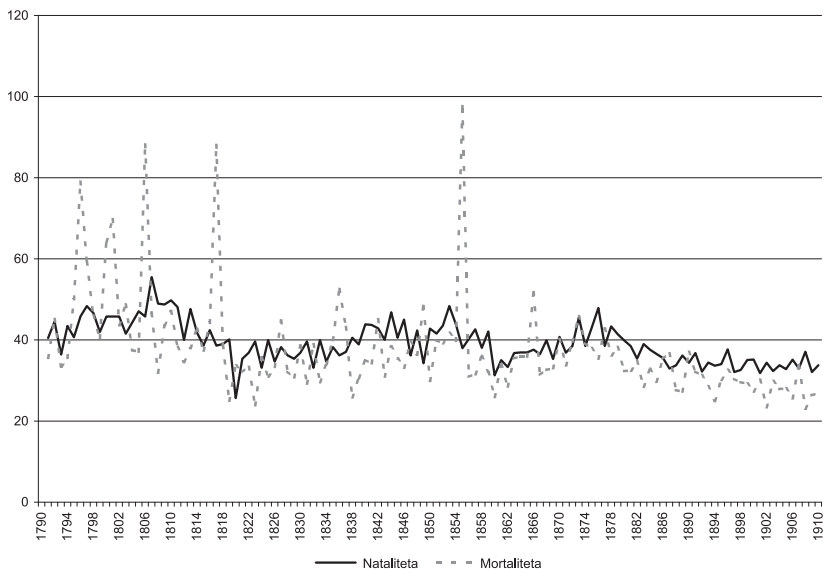
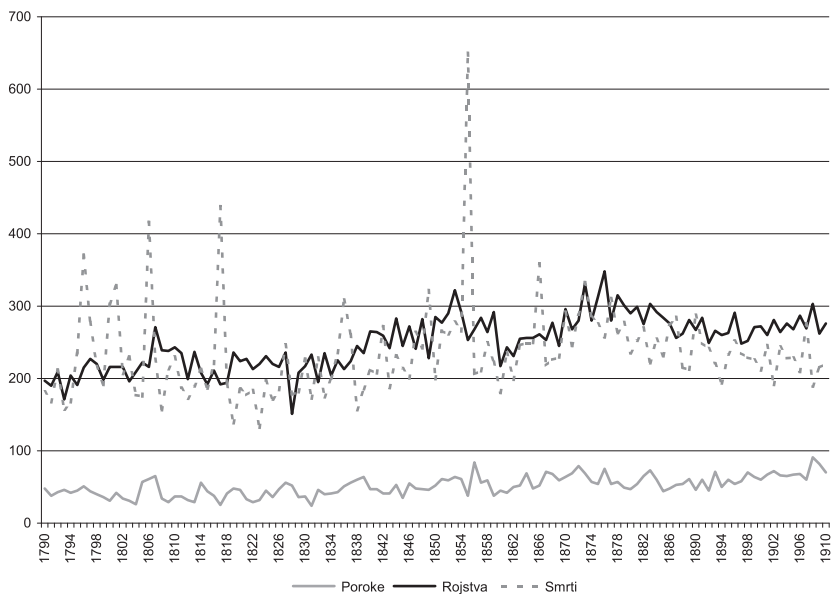
mrliških matrikah, kjer jih je zabeleženih 414 ali 1,3 % vseh umrlih, včasih pa tudi v rojstnih knjigah (72 primerov).

Pomembno in samo delno rešljivo vprašanje je nadalje povezano z mejami cerkvenoupravnega območja in torej z zapisi, nanašajočimi se na prebivalstvo, ki ni sodilo v mestno naselbino. S širitvijo poselitve na tem območju se je v zadnjih desetletjih v matrikah večalo tudi število teh primerov, ki so bili ravno tako izločeni iz podatkovne osnove. Njihovo število je znašalo 5 % vseh zapisov v krstnih in skoraj 1,3 % zapisov v mrliških knjigah. Vodenje registrov pa ni bilo vselej enako natančno in zapisovalci pogosto niso navajali točnejšega kraja bivališča ali kakega drugega elementa, na osnovi katerega bi bilo mogoče razločevati rojene in umrle osebe iz mesta od ostalih. Zaradi tega vključuje podatkovna baza še vedno določeno število primerov iz neurbanega območja, ki utegnejo tu in tam popačiti dejansko dinamiko razvoja, kar se nam zdi bolj poudarjeno pri mrliški statistiki. Še težje je odpraviti tovrstno napako pri porokah, kjer je sicer pogosto navedeno bivališče novoporočencev, ni pa mogoče ugotoviti, kateri pari so dejansko prebivali v mestu in prispevali k mestni demografiji, in jih oddeliti od tistih, ki so sodili v podeželski del cerkvenoupravnega območja, ali tistih, ki so se v mestu samo poročili (ne pozabimo, da je k deformaciji poročne statistike prispeval tudi običaj poročanja v nevestini župniji).

Grafa 2a in 2b ponazarjata letna števila rojstev in smrti oziroma stopnje natalitete in mortalitete v koprski mestni naselbini v obravnavanem 120-letnem obdobju. Prepoznati je mogoče dve vrsti gibanja, ki v grobem sovpadata z vsesplošnimi dinamikami demografskega razvoja v Evropi in njihovimi preobrazbami v teku 19. stoletja. Demografsko dogajanje v prvem delu obdobja je bilo tipično za tradicionalne, predindustrijske družbe, drugo pa je nastopilo v povezavi s procesi modernizacije in s pospešenim uveljavljanjem modernega sveta. V koprskem primeru se prehod od prvega k drugemu začne kazati s sedemdesetimi leti in še odločneje v osemdesetih letih. Prvo obdobje so skladno s predindustrijskim ali starorežimskim demografskim sistemom zaznamovale visoke splošne stopnje natalitete in mortalitete, ki so v povprečju pri obeh segale nad 40 promilov, s tem da je bila nataliteta za spoznanje višja. Dinamika je bila, kot vidimo, dokaj razgibana in jo je od leta do leta razgibavalo izrazito poskakovanje števila rojstev, predvsem pa smrti. V tem obdobju se je zvrstilo pet momentov zelo močne smrtnosti in večje število manj izrazitih kriz, zaradi katerih je skopnel skoraj celotni naravni prirastek. Število rojenih je namreč od začetka obdobja pa do konca šestdesetih let le za 373 enot presevalo število umrlih. Špice visoke umrljivosti so si najpogosteje sledile v času od srede devetdesetih let 18. stoletja do konca drugega desetletja 19. stoletja, točneje v letih 1796, 1800–01, 1806 in 1817. Kriza tik pred razpadom Beneške republike je bila vsaj delno povezana s političnimi in vojnimi dogajanjmi in k povišanemu številu umrlih je prispevalo tudi nekaj desetih smrtnih primerov v vrstah vojaštva. Za leta 1800–01 cerkvene matrice ne prinašajo navedb o vzrokih smrti, za leto 1806 pa se poleg drugih obolenj omenjajo tudi primeri koz. Porast smrtnosti leta 1817 pa je vseevropski pojav, ki je bil povezan z gospodarsko negotovostjo, s krizo kmetijske proizvodnje in pomanjkanjem ter s socialnimi nemiri, ki so spremljali napoleonske vojne in čas po njih. H krizni situaciji pa so prispevale tudi hude vremenske razmere, ki jim je botrovala izjemna aktivnost nekaterih

Graf 2a: Gibanje števila porok, rojstev in smrti v Kopru v obdobju 1790–1910.
 Graph 2a: Changes in the number of marriages, births and deaths in Koper for the period 1790–1910.

Graf 2b: Stopnje natalitete in mortalitete v Kopru v obdobju 1790–1910.
 Graph 2b: Birth and mortality rates in Koper in the period 1790–1910.

ognjenikov, zlasti indonezijskega vulkana Tambore leta 1815. Zaradi klimatskih posledic te aktivnosti je poleti 1816 severno poluto zajelo več valov zimskega vremena z zelo nizkimi temperaturami in snežnimi padavinami, ki so tudi na sredozemskih obalah uničile letino. Pomanjkanje je v Istri v kombinaciji s perečimi zdravstvenimi razmerami odprlo pot raznim obolenjem in s tem izrazilo umrljivosti (Cigui, 2010, 35–36). Naravni saldo obdobja 1790–1820 je bil globoko negativen, saj je umrlo 343 oseb več, kot se jih je rodilo, kljub visokim stopnjam natalitete, ki je večino obdobja ostajala krepko nad 40 promili.

V obdobju do srede petdesetih let je bila nato dinamika bolj umirjena. Stopnji natalitete in mortalitete sta bili nekoliko blažji, s tem da so se od časa do časa vrstili momenti izraziteje umrljivosti. Te krize so nastopile v letih 1836 in 1849, botrovala pa jim je kolera, ki se je v Avstrijskem primorju prvič pojavila na začetku tridesetih let. Močna epidemija je leta 1835 zajela najprej Trst, nato spomladi 1836 še Milje, poleti pa se je pojavila tudi v Kopru in se v nekoliko blažji obliki ponovila še naslednje leto. Leta 1836 je terjala 97 življenj (od 303 obolelih), to je tretjino vseh smrti tistega leta, naslednje leto pa še 34 življenj (od 76 okuženih). Epidemija iz leta 1849 je podobno kot prvič najprej napadla Trst, kamor je prišla iz Benetk, in nato še Koper, kjer je zanjo zbolelo 73 oseb in 35 umrlo. Najhujši napad pa je mesto doživelo leta 1855, ko je bolezen, ki se je tudi tokrat širila iz Trsta, posebno močno prizadela zlasti mala obalna mesta. V Kopru in neposredni mestni okolici je takrat zbolelo kar 928 oseb, 353 pa umrlo (Železnik, 2010, 49–54, 64). Tega leta je v mestni naselbini število umrlih poskočilo od povprečnih 260 letnih primerov na 650, tako da se je stopnja smrtnosti skoraj dotikala 100 promilov, absolutnega viška v celotnem obravnavanem obdobju. Samo smrtnost tega leta je odjedla polovico naravnega prirastka od začetka dvajsetih let dalje, ki je bil, če izvzamemo leta epidemij in še nekaj lažjih depresivnih momentov, vseskozi pozitiven, tako da je do leta 1854 število rojenih presegalo mrtve za 775 enot. Na koncu leta 1855 pa je znašala bilanca celotnega obdobja samo še 378 enot presežka.

Še do ene krize smrtnosti, povezane s kolero, je nato prišlo leta 1866, ko je bolezen v dveh valovih za tretjino povečala letno število smrtnih primerov. Po tem dogodku se je tudi kot reakcija na krizo nataliteta za nekaj časa razživel, nakar se je proti koncu sedemdesetih let dinamika rojstev in predvsem smrti umirila ter prešla v novo razvojno fazo, ki jo moremo enačiti z začetkom demografskega prehoda. Stopnja natalitete je namreč začela postopno padati, še prej in v večji meri pa je nazadovala smrtnost. Prva se je v osemdesetih letih skrčila na 36 promilov in nato na začetku dvajsetega stoletja na 33,6 promila. Druga, ki je že v šestdesetih in sedemdesetih letih znašala 34,4 oziroma 38,3 promila, je v prvem desetletju novega stoletja padla na letno povprečje 27,5 promila. Čas od kriznega leta 1855 je tako potekel, kljub občasnim negativnim letnim saldonom, v znamenju pozitivne naravne rasti, ki se je stopnjevala do prve svetovne vojne (tabela 3 in 4). Absolutni naravni saldo obdobja 1856–1910 je tako znašal 1.717 enot. Botrovala sta mu konec velikih epidemičnih momentov in splošno upadanje smrtnosti, ki sta zaznamovala postopno odstopanje od tradicionalnega predindustrijskega demografskega sistema.

Tabela 3: Rojstva, smrti, naravni in selitveni saldo (absolutne vrednosti).
Table 3: Births, deaths and natural migration balance (absolute values).

Leto	Število prebivalcev	Rojstva	Smrti	Naravni saldo	Selitveni saldo
1790	4.734				
1797	4.656	1.407	1.587	-180	102
1806	4.779	1.909	2.244	-335	458
1818	5.179	2.659	2.623	36	364
1828	5.879	2.174	1.794	380	320
1836	5.884	1.730	1.727	3	2
1846	6.203	2.534	2.126	408	-89
1857	7.149	3.022	3.163	-141	1.087
1869	6.728	3.050	2.863	187	-608
1880	7.846	3.302	3.063	239	879
1890	7.691	2.795	2.504	291	-446
1900	7.760	2.656	2.291	365	-296
1910	8.593	2.746	2.247	499	334

Tabela 4: Stopnje natalitete, mortalitete, naravnega in migracijskega salda ter absolutne rasti na 1.000 prebivalcev.

Table 4: Rates of birth, mortality, migration and natural balance and absolute growth per 1,000 inhabitants.

Leta	Povpr. letno prebivalstvo	Nataliteta	Mortaliteta	Naravni saldo	Selitveni saldo	Rast prebivalstva
1791–1797	4.695	42,8	48,3	-5,5	3,1	-2,4
1798–1806	4.717	45,0	52,9	-7,9	10,8	2,9
1807–1818	4.975	44,5	43,9	0,6	6,1	6,7
1819–1828	5.518	39,4	32,5	6,9	5,8	12,7
1829–1836	5.881	36,8	36,7	0,1	0,0	0,1
1837–1846	6.041	41,9	35,2	6,8	-1,5	5,3
1847–1857	6.659	41,3	43,2	-1,9	14,8	12,9
1857–1869	6.935	36,6	34,4	2,2	-7,3	-5,1
1870–1880	7.266	41,3	38,3	3,0	11,0	14,0
1881–1890	7.768	36,0	32,2	3,7	-5,7	-2,0
1891–1900	7.725	34,4	29,7	4,7	-3,8	0,9
1901–1910	8.166	33,6	27,5	6,1	4,1	10,2

Kot rečeno, je v tridesetletju od padca Beneške republike do konca dvajsetih let 19. stoletja koprsko prebivalstvo stopnjujoče naraščalo. Videli smo tudi, da je vsa devetdeseta leta 18. stoletja in do 1806 število smrti občutno presehalo rojstva, medtem ko je bila nato do 1818 naravna bilanca komaj pozitivna. K rasti prebivalstva te

prve razvojne faze je zato prispeval priseljski priliv. Potem ko je omilil upadanje v zadnjih letih beneške oblasti, je priseljski doprinos prišel do izraza posebno v obdobju 1797–1806 in z zmanjšano intenziteto še v drugem in tretjem desetletju, ko je naraščanje prebivalstva pospešila, ob močnem znižanju mortalitete, tudi pozitivna naravna bilanca. V drugi fazi rasti, ki je nastopila po obdobju stagnacije, od srede tridesetih do druge polovice petdesetih let, se kaže drugačna situacija. V obdobju 1837–46 je prebivalstvo naraščalo zaradi naravne rasti, ki je presegala dejansko, tako da je bila selitvena bilanca negativna. V obdobju 1847–57 pa so se vloge naravnih in socialnih dejavnikov spet zamenjale: smrti so zaradi epidemije kolere leta 1855 presegle rojstva, hkrati pa je nastopil močan priseljski priliv (1.087 priseljencev presežka nad izseljenci in najvišja stopnja selitvenega salda v obravnavanem obdobju), ki je botroval tudi drugemu najbolj izrazitemu momentu demografske rasti. Od sedemdesetih let dalje je, kot smo videli, obnašanje naravnih dejavnikov začelo izgubljati značilnosti predindustrijskega demografskega režima in že od leta 1857 dalje ni bilo več močnih kriz smrtnosti, ki bi kot prej odžrle tudi dolgoletne naravne prirastke in povzročale deficitarne naravne bilance. Zaradi postopnega razkoraka med nataliteto in mortaliteto, povezanega od sedemdesetih let dalje z demografskim prehodom, se je prispevek naravne rasti iz desetletja v desetletje večal, število prebivalstva pa je bilo, kot vemo, v tem obdobju nihajoče. V šestdesetih letih je zabeležilo največji padeč celotnega obdobja, čemur je botrovalo kar živahno izseljevanje, nakar je v naslednjem desetletju ponovni priseljski priliv prispeval k pospešeni rasti. Zadnji dve desetletji 19. stoletja sta bili spet obdobje izseljevanja, ki se ujema s trendom širšega istrskega območja, kjer je splošno rast prebivalstva spremljalo vse večje prostorsko premikanje in prerazporejanje znotraj, zlasti pa izven regije. Trst, ki je v teh desetletjih spremenil svojo gospodarsko strukturo in po odpravi proste luke leta 1890 dobival ob vladni investicijski politiki vse izrazitejšo industrijsko lice, je postal ena od pomembnejših priseljskih destinacij tudi za istrsko prebivalstvo. To se je sicer tradicionalno navezovalo na tržaški gospodarski in delovni trg, tako z dnevno ali začasno migracijo kot tudi s stalno preselitvijo,¹⁴ vendar so do devetdesetih let v Trstu prevladovali priseljenci s Kranjske in Goriške. Od takrat naprej pa so prišli na svoj račun v vse večji meri Furlani in Istrani, kar je bilo povezano s poznejšim spreminjanjem tradicionalnih družbenih modelov in gospodarskih sistemov v teh dveh deželah ter spremljajočih migracijskih pojavov. Prav koprsko območje je postalo v tem obdobju najpomembnejše izhodišče istrskih migracijskih tokov proti Trstu, če pomislimo, da je bilo ob ljudskem štetju leta 1910 več kot 8.000 tržaških prebivalcev rojenih na območju okrajnega glavarstva Koper. To je bila nasploh najštevilčnejša priseljska kolonija v takratnem Trstu (Cattaruzza, 1979, 23–25). V prvem desetletju 20. stoletja pa je, kot vse kaže, tudi Koper postal spet atraktiven za priseljence in je ob povečanem naravnem prirastku ponovno beležil občuten priliv prebivalstva od drugod.

14 V Trstu so na primer ob štetju leta 1857 našeli 3.314 priseljencev iz Istre (Krmac, 2001–2002, 258).

SKLEP

S tem lahko sklenemo ta pregledni in samo površinski prikaz koprskе demografije v »dolgem« 19. stoletju, katerega namen je bil opozoriti na deformativne elemente v statistikah in nakazati nekoliko popravljeno sliko prebivalstvenega razvoja koprskе mestne naselbine v primerjavi s tisto, ki smo jo poznali doslej. Iz te slike izhaja počasna in tu in tam negotova demografska rast mesta, ki kljub vlogi upravnega in kulturnega kot tudi gospodarskega centra ni imelo, tudi zaradi naravnih značilnosti, atraktivne moči, ki je bila značilna za mesta, ki so se v tem času uveljavila kot nosilci urbanizacijskih procesov. To je bil v neposredni bližini Trst, ki je predstavljal že od 18. stoletja tradicionalni pol, s katerim sta Koper in njegovo zaledje vzdrževala dialektični odnos gospodarskih in drugih stikov ter izmenjav. Ti odnosi so se v dobi pospešene rasti splošnega in mestnega prebivalstva v teku 19. stoletja še povečali, tako da je Koper deloval kot eden od členov urbanizacijskega sistema s težiščem v Trstu in je bil njegov demografski razvoj pod stalnim vplivom tudi razvojnih momentov in atraktivnih silnic bližnjega velikega mesta. Z vidika naravnih demografskih dejavnikov je analiza pokazala čas, ko se je začela prva faza demografskega prehoda, to je nekje med sedemdesetimi in osemdesetimi leti, še prej pa je prišel do izraza vpliv umrljivosti na naravno rast prebivalstva in dejavniki, ki so botrovali njenim izrazitim skokom. Podrobnejše razumevanje in razlaga nakazanih potez in pojavov terja bolj razčlenjene analize, ki bodo morale upoštevati tudi strukturne značilnosti populacije. Raziskava je izpostavila tudi vprašanje zaporniške populacije, ki je bila sicer izključena iz analize kot moteča in deformativna komponenta koprskе demografije, a si kot posebna prebivalstvena skupina zasluži specifično študijsko pozornost. Ne nazadnje je analiza podatkov zopet pokazala na vsa klasična vprašanja, s katerimi se je treba soočiti pri uporabi predmodernih popisnih virov in cerkvenih matrik. Vprašanja, ki jih bo treba kot v primeru nekaterih popisnih podatkov dodatno raziskati in razčistiti, da bomo lahko prišli do zanesljivejše podobe dejanskega dogajanja.

ZAHVALA

Zahvaljujem se Blažu Simčiču, Urški Železnik in Deanu Krmacu za pomoč pri urejevanju in usposabljanju baze podatkov, ki sem se je poslužil pri tej raziskavi, ter Koprski škofiji in Znanstveno-raziskovalnemu središču UP, ki sta omogočila, da je bila baza vzpostavljena. Urški Železnik in Deanu Krmacu gre zahvala tudi za pomoč pri reševanju metodoloških vprašanj in za dragocene arhivske informacije, vsebinske pripombe in nasvete.

POPULATION OF KOPER IN THE 19th CENTURY IN THE LIGHT OF CENSUSES
AND PARISH REGISTERS: SOME NEW FINDINGS*Aleksej KALC*

University of Primorska, Science and Research Centre,

Garibaldijeva 1, 6000 Koper, Slovenia

e-mail: aleks.kalc@zrs.upr.si

SUMMARY

The paper is a representation of the general features of the development of the population of the town of Koper from the 1790's to the period before the First World War. Unlike previous analyses of Koper demographics of that period, this one is based on the corrected census data and vital statistics from church registers, which excludes prisoners, stillborn babies and some other segments of the population that at certain times distorted the actual dynamic and structural characteristics of Koper demographics. Due to Koper's island nature and its modest economic development potential in the discussed period, the population of Koper rose slowly and with occasional standstills and setbacks. Koper went through four stages of growth; the first in the early 19th century and especially in the Restoration period until the end of the 1920's, the second from the 1930s to the second half of the fifties, the third stage in the seventies and the fourth in the first decade of the 20th century. A standstill or even decline in the population growth was recorded in the 1790s, in the first half of the 1830s, the sixties (the most negative phase) and in the last two decades of the 19th century. Until the 1860s the positive growth was especially due to immigration, because hitherto there was a typical pre-modern demographic regime with high birth rate, which hardly exceeded mortality on a long-term. In the period up to the 1820s there occurred several mortality crises associated with economic and political events, followed thirties and in particular in the fifties by crises caused by the cholera. Starting in the seventies and manifesting itself more pronouncedly in the eighties was the first phase of demographic transition with a gradual decrease in mortality and birth rate. From the late fifties to 1910, except in a few years, the balance of natural growth remained positive, while the phases of stagnation or decline in population were caused by emigration, which had as a main destination the near-by city of Trieste.

Key words: Koper, population, 19 century, demographic resources, urban demography

VIRI IN LITERATURA

- Blumenbach-Wabruschek, W. C. W. (1816):** Statistische Übersicht der neuesten Einteilung des durch allerhöchste EntschlieÙung vom 9. October 1814 gebildeten Gouvernements des Küstenlandes, in Kreise, Districte, Bezirke und Hauptgemeinden, mit beygefügtter Häuser und Einwohner Anzahl. Vaterländische Blätter, 27. 7. 1816; 31. 7. 1816; 7. 8. 1816; 10. 8. 1816. Wien.
- Brodmann, G. (1821):** Memorie politico-economiche della citta e territorio di Trieste, della penisola d'Istria, della Dalmazia fu Veneta, di Ragusi e dell'Albania, ora congiunti all'Austriaco Impero. Venezia.
- Gemeindelexikon (1906):** Gemeindelexikon für das Österreichisch-Illyrisches Küstenland (Triest, Görz, Gradisca und Istrien) bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1900. Herausgegeben bearbeitet von der k.k. Statistischen Zentralkommission. Wien, k.k. Hof- und Staatsdruckerei.
- L'Istria.** Trst, 1846–1852.
- Kundmachung (1862):** Kundmachung der k. k. küstenlandischen Statthaltereı in Triest vom 15. februar 1862 über das den Bewohnern Istriens und der Quarnerischen Inseln für ihren Hausbedarf mit U. h. Entschliessung vom 8. Januar 1862 bewilligte Speisesalz zu ermässigttem Kreise. V: Verordnungen der Landesbehörden für das österreichisch-illirische Küstenland, Jahrgang 1862, I. Stüd. Triest, Buchdruckerei des Oesterreichischen Lloyd, 1–11.
- Orts-Repertorium (1873):** Orts-Repertorium von Triest und Gebiet, Görz, Gradisca und Istrien. Auf Grundlage der Volkszählung vom 31. Dezember 1869 bearbeitet von der k.k. statistischen Centralcommission. Wien, Carl Gerold's Sohn.
- PAK-7 – Pokrajinski arhiv Koper (PAK), f. 7:** Občina Koper.
- PAK-288 – PAK, f. 288:** družinski fond De Belli.
- PAK-304 – PAK, f. 304:** družinski fond Manzoni.
- Schematismo (1819):** Schematismo dell'Imperiale Regio Litorale Austro-Illirico. Trieste, Eredi Coletti.
- Scematismo (1843):** Scematismo dell'I. R. Litorale Austro-illirico ed unitovi Indicatore Generale della città di Trieste per l'anno 1843. Trieste.
- Special-Orts-Repertorium (1885):** Special-Orts-Repertorium vom Küstenlande. Bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1880. Herausgegeben von der k. k. Statistischen Central-Commission. Wien, Alfred Hölder.
- Special-Orts-Repertorium (1894):** Special-Orts-Repertorium des Österreichisch-Illyrischen Küstenlandes. Neubearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. December 1890. Herausgegeben von der k. k. statistischen Central-Commission. Wien, Alfred Hölder.
- Spezialortsrepertorium (1918):** Spezialortsrepertorium für das österreichisch-illyrische Küstenland. Bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910. Herausgegeben von der K. k. Statistischen Zentralkommission. Wien, k. k. Hof-und Staatsdruckerei.

- Statistische Übersicht (1885):** Statistische Übersicht der Verhältnisse der österreichischen Strafanstalten und der Gerichts-Gefängnisse im Jahre 1882. Oesterreichische Statistik, Band VI, Heft 4. Wien, 6–7.
- Statistische Übersicht (1894):** Statistische Übersicht der Verhältnisse der österreichischen Strafanstalten und der Gerichts-Gefängnisse im Jahre 1890. Oesterreichische Statistik, Band XXXIX, Heft 4. Wien, 6–7.
- Statistische Übersicht (1904):** Statistische Übersicht der Verhältnisse der österreichischen Strafanstalten und der Gerichts-Gefängnisse im Jahre 1900. Oesterreichische Statistik, Heft 4. Wien, 2–3.
- Statistische Übersicht (1910):** Statistische Übersicht der Verhältnisse der österreichischen Strafanstalten und der Gerichts-Gefängnisse im Jahre 1910. Oesterreichische Statistik, Heft 4. Wien, 6–7.
- Strafhäuser (1871):** Strafhäuser und Inquisiten-Arreste der im Reichsrath vertretenen Königreiche und Länder im Jahre 1869. Statistisches Jahrbuch der oesterreichischen Monarchie für das Jahr 1869. Wien, K.k. Statistische Central-Commission, 67–69.
- ŠAK-KK** – Škofjski arhiv Koper (ŠAK), Krstna knjiga (KK) (1772–1910).
- ŠAK-MK** – ŠAK, Mrliška knjiga (MK) (1773–1910).
- ŠAK-PK** – ŠAK, Poročna knjiga (PK) (1756–1910).
- Télégraphie officiel** – Laybach, l’Imprimerie du Gouvernement, 1810–1813.
- Benussi, B. (1910):** Frammento demografico. V: Miscellanea di studi in onore di Attilio Hortis. Vol. II. Trieste, G. Caprin.
- Blaznik, P., Grafenauer, B., Vilfan, S. (1970):** Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog. Zv. 1. Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti - Institut za zgodovino - Sekcija za občo in narodno zgodovino.
- Cattaruzza, M. (1979):** La formazione del proletariato urbano: Immigrati, operai di mestiere, donne a Trieste dalla metà del secolo XIX alla prima guerra mondiale. Torino, Tommaso Musolini.
- Cigui, R. (2010):** “Febbre maligna con accidenti di petecchie”. Alcune considerazioni sulla carestia e sull’epidemia di tifo petecchiale in Istria nel 1817. V: Škrobonja, A. (ur.): Epidemične bolezni v Istri v 19. in 20. stoletju. Koper, Histria editiones, 33–48.
- Crnković, G. (1989):** Administrativno-teritorijalno ustrojstvo upravnih i sudbenih oblasti u Istri u vrijeme njene političke integracije 1797–1825. Problemi sjevernog Jadrana, sv. 6, 189–227.
- Cvirn, J. (s. a.):** Blumenbachova statistika Primorja iz leta 1816. V: 150 let od prvega modernega habsburškega popisa prebivalstva. Pula, [v tisku].
- Darovec, D. (2009):** Kratka zgodovina Istre. Koper, Založba Annales.
- Darovec, D., Krmac, D., Podovšovnik, E. (2003a):** Capodistria punto d’incontro fra la terra ferma e il mare: una prima verifica empirica per la fine del XVI secolo. V: Kalc, A., Navarra, E. (ur.): Le popolazioni del mare: porti franchi, città, isole e villaggi costieri tra età moderna e contemporanea. Udine, Forum, 99–111.

- Darovec, D., Krmac, D., Podovšovnik, E. (2003b):** Koper med morjem in kontinentom: poskus demografske analize Kopra v 16. Stoletju. V: Luthar, O., Perovšek, J. (ur.): Zbornik Janka Pleterškega. Ljubljana, Založba ZRC - ZRC SAZU, 63–90.
- Del Panta, L., Rettaroli, R. (1994):** Introduzione alla demografia storica. Roma, Laterza.
- Erceg, I. (1984):** Kretanje stanovništva u bivšoj mletačkoj Istri za vrijeme austrijskog i francuskog vladanja (1803–1811). Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, vol. 13. Zagreb, Zavod za povijesne znanosti Istraživačkog centra JAZU.
- Fajić, M., Darovec, D. (2010):** Demografski trendi v koprskem komunu v 18. stoletju. V: Štih, P., Balkovec, B. (ur.): Migracije in slovenski prostor od antike do danes. Ljubljana, Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 126–137.
- Ficker, A. (1867):** Volkszählung. V: Statistisch-administrative Vorträge. Wien, K. k. Statistische Central-Commission, 35–52.
- Galimberti, S. (1995):** Clero e strutture ecclesiastiche in Istria tra otto e novecento: diocesi di Trieste e Capodistria - prima parte. Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria (AMSI), Vol. 95, 219–318.
- Guillaume, P., Pousou, J. -P. (1970):** Dèmographie historique. Paris, Armand Colin.
- Ivetic, E. (1997):** La popolazione dell'Istria nell'età moderna: lineamenti evolutivi. Fiume - Trieste - Rovigno, Unione Italiana - Università Popolare - Centro di Ricerche Storiche.
- Kalc, A. (2006):** Demografija mest pred moderno statistiko, s posebnim poudarkom na 18. stoletju in vprašanju urbanega priseljevanja. Acta Histriae, 14, 2, 363–392.
- Kalc, A., Krmac, D. (2011):** La mortalità infantile nell'Adriatico nord-orientale: spunti di ricerca per il primo ottocento (1816–1850). Istarski povijesni biennale: zbornik radova. Poreč - Pazin - Pula, Pučko otvoreno učilište - Zavičajni muzej Poreštine - Državni arhiv - Filozofski fakultet, 224–238.
- Krmac, D. (2001):** L'Istria nel primo censimento moderno: analisi statistico-demografica. Annales - series historia et sociologia, 11, 2, 343–370.
- Krmac, D. (2001–2002):** Il censimento demografico del 1857. Fonte per lo studio della popolazione di Trieste e dell'Istria. Tesi di dottorato, XIV ciclo. Trieste, Università degli studi di Trieste.
- Krmac, D. (2003):** Capodistria nei censimenti demografici (1554–1991). La Città: foglio della Comunità italiana di Capodistria, 8, 16, 24–38.
- Krmac, D., Zupanc, I. (s. a.):** La popolazione dell'Istria nel censimento del 1857 a livello comunale. V: 150 let od prvega modernega habsburškega popisa prebivalstva. Pula, [v tisku].
- Marin, L. (1991):** Upravna in teritorialna razdelitev slovenske Istre v zadnjih treh stoletjih. Annales: Annali Koprškega primorja in bližnjih pokrajin, 1, 135–148.
- Montanelli, P. (1905):** Il movimento storico della popolazione di Trieste. Trieste, Stabilimento Tipografico Giovanni Balestra.

- Perselli, G. (1993):** I Censimenti della popolazione dell'Istria, con Fiume e Trieste, e di alcune città della Dalmazia tra il 1850 e il 1936. Trieste - Rovigno - Fiume, Università popolare - Centro di ricerche storiche - Unione italiana.
- Studen, A. (1995):** Stanovati v Ljubljani. Socialno zgodovinski oris stanovanjske kulture Ljubljančanov pred prvo svetovno vojno. Ljubljana, ISH - Institutum studiorum humanitatis.
- Stulli, B. (1984):** Istarsko okružje 1825–1860. Prvi dio: Upravni sustav, demografske prilike, gospodarska struktura. Pazin - Rijeka, Historijski arhiv.
- Železnik, U. (2010):** Kolera in urbano prebivalstvo: Koper in obalna mesta v 19. stoletju. V: Škrobonja, A. (ur.): Epidemične bolezni v Istri v 19. in 20. stoletju. Koper, Humanistično društvo Histria, 49–67.
- Žitko, S. (2001):** Tržaško-koprška škofija v 19. stoletju. Acta Histriae, 9, 1, 213–244.
- Žontar, J. et al. (ur.) (1988):** Priročniki in karte o organizacijski strukturi v deželah Koroški, Kranjski, Primorju in Štajerski do leta 1918: zgodovinsko-bibliografski vodnik. Graz [etc.], Steiermärkisches Landesarchiv [etc.].